

*П.С. ДОЛ ГУНОВ,
викладач кафедри міжнародних відносин
і країнознавства,
РІС КСУ*

КООПЕРАТИВНИЙ РУХ ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНЦІВ (1918-1939 рр.)

Анотація

У статті досліджується кооперативний рух українців 1918-1939 рр., який трактується засобом їх національної самоорганізації.

Аннотация

В статье исследуется кооперативное движение украинцев в 1918-1939 гг., которое трактуется одним из средств их национальной самоорганизации.

Annotation

Article deals with cooperative movement of Ukrainians in 1918-1939 as one of the meanings for their national self-organization.

Економічні процеси другої половини ХІХ ст. привели до руйнування старих механізмів соціального захисту. На зміну явищам патерналізму в державній політиці та колективної взаємовиручки в економічній діяльності приходять соціальний дарвінізм. Серед пересічної пауперизованої громадськості виникла нагальна потреба створення механізму виживання в умовах ринку. Ним стає кооперація - продукт поєднання традиційного колективізму з модерною економічною діяльністю [10, с. 7].

Модернізаційні процеси в Австрійській і Російській імперіях принесли даний вид економічної діяльності і на Україну. Зважаючи на переважно селянський характер української нації, вона вперше зіткнулася з елементами ринку в аграрній сфері. Реформи 1848 р. в Австрійській імперії і 1861 р. у Російській зруйнували традиційну структуру соціально-економічних відносин: звільнившись від кріпосної залежності й отримавши землю у приватну власність, селяни втратили підстави очікувати підтримки громади й опіки від поміщиків [10, с. 66]. У зв'язку з цим, потреба у виробленні нових форм соціального захисту задовольнялася українським населенням шляхом національної економічної самоорганізації, яка проявилася у формі кооперації [5, с. 4] Це були перші паростки міжнаціональної економічної конкуренції. У міжвоєнний період вони переостають у чітку стратегію економічного націоналізму.

Основними причинами його проявів в функціонуванні української кооперації стали: а) дискримінаційна політика Другої Речі Посполитої; б) вплив євро-

пейських тенденцій; в) потреба переходу на мирні методи боротьби після поразки в національно-демократичній революції; г) прагнення до консолідації спільноти, шляхом створення єдиного національного економічного простору; д) необхідність соціальної структуризації нації; е) розгляд кооперації як найкращої форми економічного самопосилення нації в процесі боротьби за державу.

Українська національна еліта намагалася використати кооперацію, як засіб продовження визвольних змагань в мирних умовах. У зв'язку з цим, вона ставить перед нею наступні завдання: а) стимулювання різновекторного економічного розвитку; б) встановлення контролю над усіма сферами економіки регіону; в) соціальна структуризація українців; г) досягнення економічної незалежності від інших націй; д) консолідація національної спільноти шляхом економічної співпраці; е) формування на ментальному рівні народу впевненості в своїх силах.

Реалізація цих завдань, у кінцевому результаті, призвела б до економічного посилення нації в її боротьбі за незалежність. Для стимулювання різновекторного економічного розвитку потрібні були значні капітали. Зважаючи на бідність українців, єдиним засобом їх накопичення національна еліта вважала ощадність [6, с. 451]. Найкращою формою ощадності розглядалася кредитна кооперація [6, с. 451; 12, с. 2]. Наступним завданням української кооперації стає встановлення контролю над усіма сферами економіки ЗУЗ. По-перше, це мало б сприяти економічному посиленню нації. По-друге, в уяві українців на рівні підсвідомості спостерігалась стереотипізація образу «чужих» як причини всіх економічних проблем [1, с. 2]. Найоптимальнішим засобом витіснення українцями інших націй з їх економічних позицій виступає кооперація. Її головні переваги полягали в тому, що, по-перше, вона давала можливість об'єднати економічні зусилля найбідніших верств (з яких у переважній більшості і складався український народ), а, по-друге -- дозволяла уникнути закономірної ринкової конкуренції між «своїми», спрямовуючи всі зусилля на витіснення «чужих» [12, с. 3].

Об'єднання різних видів української кооперації в окремих централізованих установах (Центросоюзу, Сільського Господаря, Центробанку) та їх загальне підпорядкування центральному Ревізійному союзу українських кооперативів було виявом внутрішньонаціонального поділу обов'язків. Останній, припускаємо, дозволяв спрямовувати економічну діяльність українців у напрямку конкуренції з іншими націями та, одночасно, уникати її між власними національними установами.

Таким чином кооперація стає оптимальним інституційним засобом економічної боротьби українців з іншими націями за контроль над усіма сферами економіки західноукраїнських земель. На селі вона здійснювалась у напрямку витіснення інонаціональних підприємців [3, с. 2; 2, с. 10].

Заволодіння контролем над економікою було б неможливим без зміни національно-демографічної ситуації в містах. Неукраїнський національний склад останніх породив в автохтонів ЗУЗ імператив до «заволодіння» містами. У даному випадку кооперацію планувалось використати для створення українсь-

кого плацдарму в «боротьбі за міста». Кооперативний колективізм забезпечив би автохтонам західноукраїнських земель (ЗУЗ) більш успішну економічну конкуренцію та став би засобом подолання явища асиміляції інтегрованих у місто членів національної спільноти Кооперативний рух також мав стати хорошим засобом соціальної структуризації пауперизованої нації. Це чітко прослідковується в ідеології ЮЛавликовського [10, с. 86-87].

В підсумку, різновекторний економічний розвиток та соціальна структуризація призвели б до економічного унезалежнення української національної меншини [4, с. 3]. Останнє, припускаємо, розглядалося її елітою як вагомий крок до політичної незалежності. Реалізація цих намірів, на нашу думку, зруйнувала б в українському мисленні традиційну рефлексію орієнтації на державний патерналізм. Матеріально незалежний індивід також не мав би потреби інтегруватися в «чужий» економічний простір та піддаватися там асиміляційним впливам [9, с. 506].

Одним із завдань кооперації виступає також подолання недостатнього рівня національної єдності серед українців. Даний вид економічної діяльності стає засобом розгерметизації сільських «гетто» та перетворення їх у частину єдиного національного кооперативного організму [15, с. 1]. У даному контексті кооперація була засобом інституалізації економічної діяльності українців, що, з одного боку, об'єднувала їх економічно в одній «кооперативній сім'ї». З другого боку, - кооперативи виступають свого роду символічними організаціями українців, апелюючи до солідарності спільноти. Спільна праця є дуже потужним солідаризуючим чинником, який, згідно тверджень соціальних психологів, здатен зруйнувати навіть стереотипні установки громадськості щодо певних суспільних груп [16, с. 257].

Проблема національної консолідації була чітко пов'язана з культурним свідомленням, якого можна досягнути тільки шляхом побудови високоякісної національної системи освіти [8, с. 188]. Ще однією причиною підтримки кооперацією культурно-освітньої сфери стає потреба просвітництва народу в душі економічної самодисципліни [17, с. 1]. Найкращим шляхом досягнення цього українці вважали культурно-освітній вплив [14, с. 8]. Важливим національним аспектом в українському кооперативному русі також стає формування на ментальному рівні нації впевненості в своїх силах [7, с. 1].

Розвиток національної кооперації в міжвоєнний період переслідував у кінцевому результаті політичні цілі: посилення визвольної боротьби нації [13]. Тому, як стверджують сучасні дослідники західноукраїнської міжвоєнної кооперації, досягнення всіх вищезазначених цілей мало б сприяти, економічному самопосиленню нації в її боротьбі за реалізацію національного ідеалу [11, с. 433; 13].

Отже, функціональність економічного націоналізму в діяльності української кооперації полягала в тактиці соціально-економічного самопосилення нації з метою досягнення достатніх для реалізації державницьких прагнень національ-

ної єдності, економічної незалежності й сили. Дана стратегія реалізовувалася шляхом стимулювання різновекторного економічного розвитку нації в умовах автаркії і боротьби з “чужими” за встановлення національного контролю над усіма сферами економіки регіону методами мирної економічної конкуренції

Література:

1. Баричко В. За реорганізацію нашого економічного життя //Новий Час. - 1935, 17 травня. - С. 2.
2. Блажевич І. Розбудуймо кооперативний промисл // Господарсько-кооперативний часопис. - 1932, 31 січня. - С. 10- 11
3. Жидівська преса на тему українсько-жидівських взаємин//Новий Час. - 1937, 2 липня. - С. 2.
4. Кооператорам на ялинку // Господарсько-кооперативний часопис. - 1933, 1 січня. - С. 3.
5. Кооперація й приватні купці // Новий Час. - 1935, 18 серпня. - С. 4.
6. Корчинський М. Як реалізувати клич ощадности ? // Кооперативна республіка. - 1928, жовтень-листопад. - С. 450 - 452.
7. Луцький О. З Новим Роком! //Господарсько-кооперативний часопис. - 1933, 1 січня. - С. 1.
8. Націоналізм: Антологія. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. - К.: Смолоскип, 2006. - 684 с.
9. Новий суспільний тип // Кооперативна республіка. - 1928, грудень. - С. 505 — 510.
10. Основи кооперації: Навч посів. / С. Г. Бабенко С. Д. Гелей. - К: Знання, 2004. -470 с.
11. Павликовський Ю. Микола В. Левитський // Кооперативна республіка. - 1928, жовтень-листопад. - С. 433 - 440.
12. Раковський Р. Кооператива чи приватне підприємство?//Новий Час. - 1935, 15, 12 травня. - С. 2-3.
13. Рожик М. Кость С. Українське національне життя і національна преса в умовах санації // [Ahttp://www.franko.lviv.ua/faculty/jui7publications/visnyk26.10.05.2007.12.00](http://www.franko.lviv.ua/faculty/jui7publications/visnyk26.10.05.2007.12.00)
14. Романенко А. Щож маємо робити? // Господарсько-кооперативний часопис. - 1932, 6 березня. - С. 8.
15. Сирота І. За розширення кооперативної освіти серед молоді високих шкіл//Господарсько-кооперативний часопис - 1929, 21 квітня. - С 1 - 2.
16. Социальная психология: ключевые идеи/РБЭрон, Д. Бирн, Б.Джонсон. - Питер, 2003.
17. Татом ир Я. Наша кооперація й наша дітвора // Новий Час. - 1933, 20 грудня. -С.1-2.